

Sosiaali- ja terveysministeriö

Aloite sosiaali- ja terveysministeriölle poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevan lainsäädännön säätämiseksi

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa (laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004). Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on Suomessa lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu pyytää sosiaali- ja terveysministeriötä käynnistämään tarvittavat toimenpiteet poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevan lainsäädännön valmistelemiseksi.

Taustaa

Alle 18-vuotiaiden poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta ei tällä hetkellä Suomessa ole säännelty laintasoisesti. Lainsäädännön tarvetta on selvitetty sosiaali- ja terveysministeriössä vuonna 2003 (STM:n työryhmämuistioita 2003:39). Työryhmä esitti tuolloin, että uskonnollisten ja kulttuuristen perinteiden vuoksi tehtävät ympärileikkaukset olisi sallittava tietyin edellytyksin. Työryhmä totesi, että ympärileikkauksen sallimisesta on säädettävä lailla, koska toimenpiteellä puututaan pojan ruumiilliseen koskemattomuuteen. Pitkän tähtäimen tavoitteena työryhmä mainitsee ympärileikkauksesta luopumisen, jota tulee edistää yhteistyössä asianosaisten yhteisöjen kanssa. Selvityksen sisältämä lainsäädäntöehdotus ei kuitenkaan edennyt hallituksen esityksenä eduskuntaan poliittisen yhteisymmärryksen puuttuessa. Asiasta on edelleen vuosien varrella toistuvasti keskusteltu sosiaali- ja terveysministeriössä, mutta poliittista tukea sille ei ole löytynyt riittävästi.¹

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2003 tekemän ehdotuksen mukaan uskonnollisin ja kulttuurisin perustein tehtävät poikien ympärileikkaukset tulisi sallia huoltajien suostumuksella. Pojan vastustaessa toimenpidettä sitä ei saisi suorittaa. Toimenpiteen saisi suorittaa vain laillistettu tai luvan saanut lääkäri ja se pitäisi rinnastaa lääketieteellisiin perustein tehtäviin ympärileikkauksiin. Edellytyksenä olisi siten, että ne järjestettäisiin samoin edellytyksin kuin lääketieteellisiin perustein tehtävät toimenpiteet.²

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut toimenpidettä koskevan päivitetyn ohjeen (20.1.2015, STM/242/2015), jonka mukaan tavoitteena on varmistaa, että toimenpide tehdään turvallisissa leikkausolosuhteissa. Ohjeen mukaan ympärileikkauksen saa tehdä vain laillistettu lääkäri steriileissä ja muutenkin asianmukaisissa olosuhteissa. Lääkärin on huolehdittava kivunlievityksestä, huoltajille annettavista riittävästä tiedoista ympärileikkauksen luonteesta, vaikutuksista ja mahdollisista haitoista sekä toimenpiteen peruuttamattomuudesta. Myös pojalle on annettava riittävät tiedot toimenpiteestä ja sen vaikutuksista hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Ympärileikkaus edellyttää huoltajien kirjallista suostumusta. Toimenpidettä ei saa suorittaa, jos toinen huoltaja tai lapsi, joka ymmärtää sen merkityksen, vastustaa toimenpidettä.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että sosiaali- ja terveysministeriön ohje on oikeasuuntainen parannus nykytilanteeseen, mutta se ei vielä takaa lapsen oikeuksien toteutumista täysimääräisesti. Ohje ei ole riittävän tarkka ja velvoittava asiakirja, jolla voitaisiin sallia ei-lääketieteellisin perustein suoritettavan poikalapsen ympärileikkaus edes ohjeessa määrättyjen edellytysten täytyessä. Ohjeen täytäntöönpanoa tai sen valvontaa ei ole erikseen suunniteltu ja organisoitu. Ohje on julkaistu ministeriön verkkosivuilla, mutta siitä tiedottaminen näyttäisi näyttävä olleen vähäistä. Ministeriön ohje, joka antaminen ei perustu lain säännökseen, ei oikeudelliselta velvoittavuudeltaan rinnastu eduskunnan säätämään lakiin.

Lapsiasiavaltuutettu järjesti viime kesäkuussa pyöreän pöydän keskustelun tyttöjen ympärileikkauksesta ja poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta. Keskusteluun osallistui terveydenhuollon, uskonnollisten yhteisöjen, ministeriöiden, syyttäjä- ja tuomioistuinlaitosten, tutkimuksen sekä järjestöjen edustajia.³ Suhtautuminen tyttöjen ympärileikkaukseen on yksiselitteisesti kielteinen. Poikien ympärileikkauksen osalta tilanne on epäselvä. Sosiaali- ja terveysministeriön ohje nähtiin tarpeelliseksi, mutta osa keskustelijoista piti lainsäädännön aikaansaamista tärkeänä. Keskustelussa painotettiin ympärileikkauksiin liittyvän tiedon jakamista sekä vanhemmille että lasten kanssa toimiville tahoille, kuten neuvoloille ja kouluterveydenhuollosele.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että lapsen oikeuksien näkökulmasta poikien ei-lääketieteelliseen ympärileikkaukseen liittyvän sääntelyn tilanne on, sosiaali- ja terveysministeriön antamasta ohjeesta huolimatta, ongelmallinen ja pitää lainsäädännön aikaansaamista välttämättömänä. Seuraavassa nostamme esiin muutamia keskeisiä seikkoja, jotka tukevat tätä vaatimusta. Tässä yhteydessä teemme ehdotuksia lainsäädännön sisällöksi.

Lapsen oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen tulee turvata lailla

Poikien ympärileikkaus on peruuttamaton kirurginen toimenpide, jolla puututaan lapsen fyysiseen koskemattomuuteen. Perustuslain (731/1999) 7 § 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta saa riistää mielivaltaisesti ja ilman laissa säädettyä perustetta (3 mom). Lisäksi yksityiselämän suoja, josta säädetään perustuslain 10 §:ssä, sisältää yksilön oikeuden määrätä itsestään ja ruumistaan.⁴

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus korostaa lapsen oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen. Lapsella on oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 art). Lasta on

suojeltava muun muassa kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä (19 art).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus takaa lapselle oikeuden parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan (24 art). Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja toteuttamista valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että *"huomiota on kiinnitettävä haitallisiin sukkupuoleen perustuviin käytäntöihin ja käyttäytymisnormeihin, jotka ovat juurtuneet syvälle perinteisiin ja tapoihin ja vaarantavat tyttöjen ja poikien oikeuden terveyteen"*.⁵

Pienelle pojalle ei-lääkietieteellinen ympärileikkaus suoritetaan yleensä uskonnollisin tai kulttuurisin perustein. Kyse on lapsen vanhempien oikeudesta harjoittaa uskontoaan ja kasvattaa ja ohjata lastaan samaan uskontoon tai yleisemmin vanhempien vastuusta ja oikeudesta huolehtia lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus, johon sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 14 artiklassa sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen ja toisaalta kunnioittamaan vanhempien ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä (18 art).

Fyysinen koskemattomuus ja uskonnonvapaus ovat perus- ja ihmisoikeutena turvattuja oikeuksia, jotka kuuluvat kaikille, iästä riippumatta. Perustuslain perusoikeuksien uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä uskonnonvapautta koskevan perusoikeussäännöksen kohdalla todetaan, että uskonnon ja omantunnon vapauteen vedoten ei voi harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia. *"Säännökseen vedoten ei esimerkiksi voi oikeuttaa missään olosuhteissa ihmisyksilön silpomista... huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen"*. Tässä mainitaan esimerkkinä tyttöjen ympärileikkaus. Samassa kohdassa todetaan lisäksi, että *"[e]rityisesti muiden ihmisten perusoikeuksiin liittyvät näkökohdat olisi muutoinkin otettava huomioon tulkittaessa, miten pitkälle säännöksen antama perusoikeussuoja, esimerkiksi uskonnon harjoittamisen käsite, ulottuu. Esimerkiksi lapsen perusoikeuksia, kuten oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei saa loukata muun henkilön uskonnon ja omantunnon vapauteen vedoten"*.⁶

Lapsiasiavaltuutetun käsityksen mukaan ei-lääkietieteellinen ympärileikkaus, joka on peruuttamaton kirurginen toimenpide, tulisi sallia alaikäisen kohdalla vasta, kun lapsi itse kykenee antamaan siihen tietoisien suostumuksensa. Ympärileikkauksesta ja sen edellytyksistä tulisi edellä mainitun perusteella ehdottomasti säätää lailla. Näin tulisi tehdä myös siinä tapauksessa, että päädyttäisiin sallimaan ympärileikkaus tietyn edellytyksin ilman lapsen omaa suostumusta. Perusoikeuksien rajoittamisen tulee perustua nimenomaiseen eduskunnan säätämään lakiin, joka täyttää perustuslakivaliokunnan määrittelemät vaatimukset perusoikeuksien rajoittamiselle.⁷ Rajoitusten tulee olla muun muassa riittävän täsmällisiä ja tarkkarajaisia, rajoitusperusteiden on oltava yleisesti hyväksytyjä ja rajoittamisen painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Toisena vaihtoehtona on, että alaikäisille suoritettava ei-lääketieteellinen ympärileikkaus kiellettäisiin kaikissa olosuhteissa. Lapsen omaehtoisen ja tietoisin suostumuksen antamiseen riittävän kompetenssin arviointi voi olla haastavaa kyseessä olevassa tilanteessa.⁸ Selkeä säännös, jolla kiellettäisiin alaikäiselle suoritettava ei-lääketieteellinen ympärileikkaus kokonaan, on lapsiasiavaltuutetun mukaan tästä näkökulmasta parempi ratkaisu. Ratkaisu vaatisi selvitetäväksi lisäksi, olisiko säännökseen liitettävä mahdollisuus poikkeuksiin tilanteissa, joissa lähellä täysi-ikäisyyttä oleva poika omasta vakaasta tahdostaan pyytää ympärileikkauksen suorittamista.

Lapsia on kohdeltava yhdenvertaisesti

Perustuslain 6 §:n mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 2 artiklan mukaan sopimuksessa taatut oikeudet kuuluvat kaikille lapsille ilman minkäänlaista lapsen tai hänen vanhempiansa tai laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskuntoon, mielipiteeseen, alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

Tyttöjen ympärileikkaus katsotaan törkeäksi pahoinpitelyksi, josta seuraa rikoslaissa säädetty rangaistus. Tästä vallitsee vahva yksimielisyys. Toimenpiteenä tyttöjen ympärileikkaus on yleensä selkeästi vakavampi puuttuminen fyysiseen koskemattomuuteen kuin poikien ympärileikkaus. On muistettava, että sekä tyttöjen että poikien ympärileikkaus voidaan suorittaa eri tavoin, jolloin ero puuttumisen tasossa ei välttämättä ole kaikissa tilanteissa niin suuri. Molempien sukupuolten kohdalla on aina kuitenkin kyse fyysiseen koskemattomuuteen puuttumisesta. Sekä tyttöjen että poikien ympärileikkaukseen liittyy komplikaatoriski, jotka tytöille tehtävissä toimenpiteissä on selkeästi yleisempiä ja vakavampia. Asianmukaisissa olosuhteissa lääkärin suorittamana poikien ympärileikkaus on melko turvallinen toimenpide, mutta siitä huolimatta vakavia, jopa lapsen kuolemaan johtavia komplikaatioita esiintyy. Ei-lääketieteellinen ympärileikkaus ei kuitenkaan tuota pojalle terveyshyötyjä ja on yhtälailla tarpeeton ja haitallinen toimenpide lapselle kuin tyttöjen ympärileikkaus.⁹ Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää, että kumpaakin sukupuolta suojellaan samalla tavoin.

Yhdenvertaisuuden toteutumista voidaan arvioida myös uskonnollisen tai kulttuurisen yhteisön näkökulmasta. Kysymyksenä on tällöin pojan ja hänen perheensä yhdenvertainen oikeus harjoittaa omaa uskontoaan tai kulttuuriaan. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta edellisessä kohdassa esitetyllä tavalla fyysiseen koskemattomuuteen puuttumista ei voida kuitenkaan perustella toisen henkilön uskonnon harjoittamisella. Uskonnon harjoittaminen on jokaiselle, lapset mukaan lukien, kuuluva perusoikeus, jonka rajoittamisessa tulee huomioida perusoikeuksien rajoittamiselle määritellyt edellytykset. Tässä yhteydessä rajoittaminen kohdistuu ympärileikkaukseen peruuttamattomana kirurgisena toimenpiteenä silloin, kun lapsi ei vielä kykene itse siihen antamaan suostumustaan. Lapsen tai hänen vanhempiansa uskonnon tai kulttuurin harjoittamista ei ole tarkoitus pyrkiä rajoittamaan muulla tavoin. Myöhemmässä vaiheessa, kun poika itse kykenee ymmärtämään ympärileikkauksen luonteen, vaikutukset ja mahdolliset haitat, hän itse voi tietoisesti päättää haluaako toimenpiteen suoritettavaksi vai ei.

Lapsen etu ja ei-lääketieteellinen ympärileikkaus

Yksi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeisimmistä periaatteista on lapsen edun huomioonottaminen ensisijaisena harkintaperusteena kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa ja muussa toiminnassa.

Lapsen edun huomioonottaminen sitoo lainsäätäjää, tuomioistuinta, viranomaisia ja muita lasten kanssa toimivia (3(1) art). Yleissopimus asettaa lapsen vanhemmille tai muille laillisille huoltajille velvollisuuden toimia lapsen edun mukaisesti (18 art).

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu muodostuu kaikista yleissopimuksessa määritellyistä oikeuksista. Lapsen edun periaatetta tulee käyttää dynaamisena käsitteenä, jota on arvioitava aina kyseessä olevaan yhteyteen sopivalla tavalla. Komitea on todennut, että ”[l]apsen edun käsitteen täysimääräinen soveltaminen edellyttää kaikkia toimijoita koskevan oikeusperustaisen lähestymistavan kehittämistä, jotta voidaan taata lapsen kokonaisvaltainen ruumiillinen, henkinen, moraalinen ja hengellinen eheys ja edistää hänen ihmisarvoaan.” Lisäksi komitean mukaan ”aikuisen arvio lapsen edusta ei voi ohittaa velvollisuutta kunnioittaa kaikkia yleissopimuksen mukaisia lapsen oikeuksia”.¹⁰ Komitea katsoo, että ”[v]aikka uskonnollisten ja kulttuuristen arvojen ja perinteiden säilyttäminen on otettava huomioon osana lapsen henkilöllisyyttä, yleissopimuksessa vahvistettujen oikeuksien kanssa yhteensopimattomat tai niiden vastaiset käytännöt eivät ole lapsen edun mukaisia”.¹¹

Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen ympärileikkausta koskevassa päätöksenteossa

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella on itseään koskevissa asioissa oikeus ilmaista näkemyksensä ja saada ne huomioonotetuksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen kuuleminen ei itsessään riitä, vaan lapsen näkemykset on otettava vakavasti huomioon, kun lapsi kykenee muodostamaan omat näkemyksensä.¹²

Ympärileikkauksessa on kyse kirurgisesta toimenpiteestä, jonka suorittajan tulee olla laillistettu lääkäri. Toimenpiteeseen tulee soveltaa siten terveydenhuollon ammattihenkilöitä koskevaa lainsäädäntöä. Näin on todettu myös sosiaali- ja terveysministeriön ohjeessa. Keskeinen terveydenhuoltoa koskeva säädös on laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992). On tärkeää muistaa, että terveydenhuollon lainsäädäntö koskee toimenpiteitä, joiden tavoitteena on potilaan terveyden edistäminen tai sairauden parantaminen. Ei-lääketieteellisellä ympärileikkauksella ei tällaisia tavoitteita ole. Toimenpiteen siirtäminen ajankohtaan, jolloin lapsi itse kykenee antamaan siihen suostumuksensa, ei vaaranna lapsen terveyttä tai paranna hänen sairauttaan. Terveydenhuollon lainsäädäntöä joudutaan siten soveltamaan ja tulkitsemaan tilanteessa, jossa suoritetaan lääketieteellinen toimenpide, jolla ei ole sille määriteltyä tarkoitusta ja tavoitetta. Siksi esimerkiksi potilaslain itsemääräämisoikeutta koskevia säännöksiä tulisi lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan tulkita vahvasti toimenpiteen kohteena olevan lapsen itsemääräämisoikeutta korostaen ja kunnioittaen.

Potilaslain 7 §:n mukaan alaikäisen mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä, jos se on hänen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella mahdollista. Alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan, jos hän ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan. Muussa tapauksessa alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muu laillisen edustajansa kanssa. Potilaslain tarkoittamissa tilanteissa terveydenhuollon ammattihenkilö arvioi, onko lapsi kykenevä itse päättämään hoidostaan. Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen hänen kehitystasonsa edellyttämällä tavalla tulee tehdä silloinkin, kun lapsi ei vielä ole kykenevä itse päättämään hoidostaan. Velvollisuus selvittää lapsen mielipide koskee sekä vanhempia että terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeen mukaan poikaa on kuultava ympärileikkauksesta ja hänelle on annettava riittävät tiedot ympärileikkauksesta ja sen vaikutuksista hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä

tavalla. Jos lapsi, joka kykenee ymmärtämään toimenpiteen merkityksen, vastustaa toimenpidettä, ei sitä voida suorittaa. Pojan kuuleminen on erittäin tärkeää, mutta ohje jättää avoimeksi monta kysymystä.

Kuulemisella tarkoitetaan yleisesti muodollista menettelyä, joka asettaa melko korkean kynnyksen lapsen kehitystasolle. Vaatimus korostuu erityisesti tilanteessa, jossa on kyse henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta kirurgisella, peruuttamattomalla toimenpiteellä ja toisaalta sen perustumisesta uskonnolliseen traditioon, jota oletettavasti hänen vanhempansa tilanteessa puolustavat. Suurin osa ei-lääketieteellisistä ympärileikkauksista suoritetaan muutaman päivän ikäiselle vauvalle tai alle 10-vuotiaille pojille. Siten on kyseenalaista, edistetäänkö ohjeen mukaisella kuulemisella lapsen oikeutta vaikuttaa hänelle tehtävään peruuttamattomaan toimenpiteeseen.

Ympärileikattavien poikien iän huomioon ottaen on oletettavaa, että lapsen kuulemisesta vastaavat pääsääntöisesti lapsen vanhemmat. Ministeriön ohjeessa ei millään tavoin veloiteta vanhempia selvittämään lapsen mielipidettä eikä ottamaan sitä huomioon. Ohjeessa ei myöskään edellytetä lapsen nimenomaista suostumusta toimenpiteeseen; silloinkaan, kun lapsi kykenee ymmärtämään ympärileikkauksen merkityksen.

Ohjeessa annetaan painoarvoa lapsen tietoon perustuvalla vastustuksella. Lapsen osoittama pelko toimenpidettä kohden ei olisi riittävä. Jos lapsi ei osaa perustella kieltäytymistään rationaalisesti siten, että se perustuu jollain tavoin traditiota vastustaviin seikkoihin, mahdollisiin toimenpiteestä seuraaviin komplikaatioihin tai toimenpiteen peruuttamattomuuteen, ei vastustusta otettaisi huomioon. On kuitenkin mahdollista, että poika myöhemmässä vaiheessa pystyisi arvioimaan tämän kaltaisia seikkoja, mutta toimenpiteen peruuttamattomuudesta johtuen hänen mielipiteellään ei enää olisi merkitystä. Käytännössä ohje sallii ei-lääketieteellisiin syihin perustuvan ympärileikkauksen suoritettavan pääsääntöisesti lapsen huoltajien suostumuksen perusteella ilman, että lapsella on mahdollisuutta vaikuttaa toimenpiteeseen.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lainsäädännöllä tulee vahvistaa lapselle tosiasiallinen mahdollisuus itse vaikuttaa siihen suoritetaanko ei-lääketieteellinen ympärileikkaus vai ei.¹³ Ei-lääketieteellinen ympärileikkaus voitaisiin suorittaa vasta, kun poika kykenee itse antamaan toimenpiteeseen tietoisensa suostumuksensa. Lapsen riittävän kehitystason arvioiminen ja mielipiteen selvittäminen tulee olla toimenpiteen suorittavan lääkärin vastuulla. Lapselle on annettava tarvittava tieto toimenpiteestä, sen peruuttamattomuudesta sekä siihen liittyvistä mahdollisista hyödyistä ja haitoista. Suostumus tulisi aina antaa kirjallisena.

Toisena vaihtoehtona on, että alaikäisille suoritettava ei-lääketieteellinen ympärileikkaus kiellettäisiin kaikissa olosuhteissa. Lapsen omaehtoisen ja tietoisensa suostumuksen antamiseen riittävän kompetenssin arviointi voi olla haastavaa kyseessä olevassa tilanteessa.¹⁴ Selkeä säännös, jolla kiellettäisiin alaikäiselle suoritettava ei-lääketieteellinen ympärileikkaus kokonaan, olisi tästä näkökulmasta parempi ratkaisu. Ratkaisu vaatisi selvitettyä lisäksi, olisiko säännökseen liitettävä mahdollisuus poikkeuksiin tilanteissa, joissa lähellä täysi-ikäisyyttä oleva poika omasta vakaasta tahdostaan pyytää ympärileikkauksen suorittamista. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että valittavasta ratkaisuvaihtoehdosta riippumatta, pitkän tähtäimen tavoitteena tulisi olla kokonaan ei-lääketieteellisistä ympärileikkauksista luopuminen. Tätä tulee edistää yhteistyössä asianosaisten yhteisöjen kanssa.

Ei-lääketieteellisin perustein tehtävän ympärileikkauksen suorittamisen valvonta

Ei-lääketieteellisiä ympärileikkauksia ei tällä hetkellä tehdä julkisessa terveydenhuollossa. Toimenpide suoritetaan monissa tapauksissa perheen kotona. Toimenpiteiden suorittamista ei käytännössä valvota mitenkään.

Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeen mukaan ei-lääketieteellisin perustein tehtävän ympärileikkauksen saa suorittaa vain laillistettu lääkäri. Toimenpide on suoritettava steriileissä ja muutenkin asianmukaisissa olosuhteissa. Tämä on ehdoton minimivaatimus, koska kiistattomasti kyse on kirurgisesta toimenpiteestä. Ohjeessa todetaan, että lääkäriä sitovat terveydenhuollon ammattihenkilöä koskevat säännökset. Ohjeessa ei edellytetä, että toimenpide tulisi suorittaa terveydenhuollon toimintayksikössä.

Nykyisen ohjeistuksen mukaan toimenpide voidaan suorittaa edelleenkin valvomattomissa olosuhteissa, joissa toimenpiteen suorittajan ammattioikeuden selvittäminen ja olosuhteiden asianmukaisuus jää pitkälti lapsen vanhempien vastuulle arvioitavaksi. Toimenpiteen jäädessä julkisesti rahoitetun terveydenhuollon ulkopuolelle kasvaa riski siitä, että toimenpiteen suorittajalla ei ole lääkärin koulutusta tai hän ei ole Suomessa laillistettu lääkäri tai, että olosuhteet eivät ole asianmukaiset. Ympärileikkauksen suorittamiseen voidaan käytännössä puuttua vain, jos seurauksena on leikkauskomplikaatiota, jotka edellyttävät hoitoa terveydenhuollon toimintayksikössä. Leikkauskomplikaatioiden hoito jää useissa tapauksissa julkisen terveydenhuollon vastuulle.

Lopuksi

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen myötä lapsi nähdään nykypäivänä entistä vahvemmin yksilönä ja omien oikeuksiansa subjektina. Samanaikaisesti lapsella on oikeus erityiseen suojeluun haavoittuvaisen asemansa vuoksi. Yleissopimusta tulee tulkita dynaamisena, kehittyvänä oikeuksien kokonaisuutena, jota tulee tulkita ajassa ja paikassa.

Lapsiasiavaltuutettu nostaa esiin seuraavan esimerkin lapsen oikeuksien vähitellen tapahtuneesta kehityksestä. Lapsen fyysinen kuritus nähtiin vielä muutama vuosikymmen sitten välttämättömänä ja lasta jopa hyödyttävänä kasvatuskeinona. Vähitellen suhtautuminen kurittamiseen on muuttunut kielteiseksi ja lapsen fyysinen kurittaminen kiellettiin Suomessa lailla vuonna 1984. Lapsen fyysinen koskemattomuus nähdään tärkeäksi lapsen oikeudeksi, mutta edelleen on tehtävä työtä, jotta oikeus fyysiseen koskemattomuuteen toteutuisi kaikkien lasten kohdalla kaikissa tilanteissa. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että ympärileikkauksista koskevaa uskonnollista tai kulttuurista traditiota tulee arvioida ajassa ja paikassa, turvaten jokaisen lapsen perus- ja ihmisoikeutena taattu oikeus fyysiseen koskemattomuuteen.

Jyväskylässä 8.10.2015

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto

JAKELU:

Sosiaali- ja terveysministeriö

TIEDOKSI:

Eduskunnan perustuslakivaliokunta, valiokuntaneuvos Petri Helander
Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta, valiokuntaneuvos Eila Mäkipää
Eduskunnan oikeusasiamies
Oikeuskanslerinvirasto
Korkein oikeus
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Helsingin syyttäjävirsto
Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

¹ Sosiaali- ja terveysministeriön vastaus lapsiasiavaltuutetun selvityspyyntöön koskien poikien ympärileikkausta 23.3.2015 /STM/995/2015, kts. <http://lapsiasia.fi/tata-mieltaloitteet/aloitteet-2015/lapsiasiavaltuutetun-kirje-sosiaali-ja-terveysministeriolle-poikien-ei-laaketieteellista-ymparileikkausta-koskevasta-ohjeesta/>

² Työryhmän ehdotukseen jätettiin yksi eriävä mielipide ja yksi lausuma, jotka kumpikin koskivat toimenpiteestä aiheutuvien kustannusten jakoa. Edellä mainituissa todettiin mm., että ensisijainen kustannusvastuu tulisi olla pojan perheellä (STM 2003:39, s. 44 -45).

³ Yhteenveto keskustelusta <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/06/Pyorean-poydan-keskustelu-15-6-2015-yhteenveto.pdf>

⁴ HE 309/1993 vp, kohdassa Yksityiskohtaiset perustelut, 8 § (voimassa olevan perustuslain 10 §).

⁵ CRC/C/GC/15, kohta 9.

⁶ HE 309/1993 vp, kohdassa Yksityiskohtaiset perustelut, 9 § (voimassa olevan perustuslain 11 §).

⁷ PeVM 25/1994 vp.

⁸ Tähän liittyviä seikkoja on käsitelty pääpiirteittäin kohdassa ”Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen ympärileikkausta koskevassa päätöksenteossa”.

⁹ Ks esim. Harry Lindahlin alustus lapsiasiavaltuutetun järjestämän pyöreän pöydän keskustelussa 15.6.2015 http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/06/Alustus_Harry_Lindahl.pdf.

¹⁰ YK:N lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14, CRC/C/GC/14, kohdat 1, 4 ja 5.

¹¹ CRC/C/GC/14, kohta 57.

¹² CRC/C/GC/12, kohta 28.

¹³ Tähän on päädytty myös pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen julkaisemassa kannanotossa syksyllä 2013 <http://www.lapsiasia.fi/nyt/aloitteet/aloite/-/view/1865087>.

¹⁴ Tähän liittyviä seikkoja on käsitelty pääpiirteittäin kohdassa ”Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen ympärileikkausta koskevassa päätöksenteossa”.